

Zvláštní žák ve zvláštní škole

Andrea Stránská

OBSAH

ÚVOD

ZAČÁTEK PŘÍBĚHU - SLOVENSKO

PŘESTĚHOVÁNÍ DO ČECH

TŘETÍ ROČNÍK

Individuální péče a práce před vánocemi

Povánoční sliby - chyby

CO BUDE ZÍTRA?

ZÁVĚR

ÚVOD

Zvláštní škola je vlastně škola jako každá jiná. Jsou v ní třídy s velkými okny, tabule s křídami a také lavice. V nich sedí žáci, kterým se říká zvláštní. Jsou to úplně obyčejné děti, ale mají nějakou potíž při učení. Jednomu dělají problém písmenka, druhému číslice. Všichni ale potřebují zvýšenou péči učitele. Proto jich je ve třídě méně a mají upravené učební osnovy, tedy to, co se mají naučit. Škola spolupracuje s různými institucemi, které pomáhají v dalším rozvoji dětí. V první řadě jsou to pedagogicko - psychologické poradny, kde děti absolvují testy, které pomohou určit možnosti dosažitelného vzdělání a odborníci se pak spolu s dítětem snaží odhalené vady napravovat. Dále, pokud má dítě logopedickou vadu, tedy vadu mluvení, navštěvuje odborně vedené hodiny logopedie. Když u dítěte dochází k závažným poruchám v chování, které bývají často podpořeny sociálními podmínkami v rodině, spolupracuje škola se sociálním kurátorem a sociálními pracovníky. Všechna tato péče obvykle vychází planě, pokud se rodiče o své děti nezajímají a soustavně s nimi doma nepracují. Protože chci zejména posledně zmíněným dětem pomáhat, chodím jednou týdně dopoledne do jedné ze zvláštních škol, abych individuálně opakovala látku s dětmi, které to potřebují. Tak jsem se dostala ke svému zvláštnímu žákovi, který je zvláštní i na této zvláštní škole. Jeho dosavadní jedenáctiletý život krom toho, že je zvláštní, je hlavně smutný.

ZAČÁTEK PŘÍBĚHU - SLOVENSKO

Roman se narodil na Slovensku ve smíšeném manželství. Jeho matka je Rómka a v té době pracovala v ČSAD jako uklízečka. Otec pracoval u téhož podniku. Brzy po narození syna se však rodiče vydávají do Čech, kde se také rozvádí. Roman zůstává na Slovensku u babičky, která se o něho stará. Chlapec se pohybuje v prostředí, kde se mluví zejména rómsky. V šesti letech Roman nastoupí školní docházku. Má ovšem nesmírné potíže, které jsou v největší míře připisovány neznalosti slovenského jazyka. Roman však opakuje první třídu se stejným prospěchem jako před rokem. Při návštěvě pedagogicko - psychologické poradny se zjišťuje, že Romanův intelekt je snížen do pásma lehkého mentálního postižení v důsledku sociálního zanedbání a nepodnětného prostředí. Je proto navrženo, aby od dalšího roku vstoupil do první třídy osobitnej školy, což je slovenský ekvivalent české zvláštní školy. Roman již sice mluví slovenským jazykem, avšak jeho vyjadřovací schopnosti a slovní zásoba jsou velmi malé. Nastupuje tedy první třídu osobitnej školy a prochází druhým pedagogicko - psychologickým vyšetřením, které ukazuje na chlapcovo mírné zlepšení a Roman vstupuje do druhého ročníku. Zde se ovšem o svého syna přihlásí matka, která již několik let žije a pracuje v Čechách.

PŘESTĚHOVÁNÍ DO ČECH

Roman se stěhuje do Čech a v prvním pololetí druhého ročníku přestupuje na zvláštní základní školu. Tento přesun se ovšem neobejde bez problémů, které velmi působí na chlapcovu psychiku. První takovou velkou změnou v Romanově životě je přesun z velké rodiny na vesnici do města, kde vlastně zná pouze matku. Další neméně významnou bariérou, kterou bude muset Roman překonat, je nový jazyk, a to češtinu. V neposlední řadě je to sblížení s novými dětmi a učiteli. Brzy po zahájení školní docházky podstupuje Roman, teď už v Čechách, pedagogicko - psychologické vyšetření, které dochází ke stejným závěrům jako to ze Slovenska. Tedy snížení intelektové činnosti z důvodu sociálního zanedbání a nepodnětného prostředí. Ve škole se Roman projevuje k dětem spíše nepřátelsky. Je velmi výbušný až agresivní. Své nedostatky kompenzuje hlukem, hádkou a odmítáním. Při hodinách je roztěkaný, nevydrží se déle soustředit. Protože je velmi hlučný, ruší ostatní žáky při práci. Ti se k němu ze začátku velmi rádi přidávají, ale brzy je to přestává bavit a jsou spíše rozladěni z jeho přítomnosti. Romanova matka od počátku nástupu svého syna do školy se školou aktivně nespolupracuje. Přichází pouze na písemnou výzvu, a to v podnapilém stavu. Zde odsouhlasí všechna Romanova vyšetření, slíbí, že bude doma s chlapcem pracovat a tím vše skončí. Roman absolvuje druhý ročník a postupuje do třetího.

TŘETÍ ROČNÍK

V tomto ročníku se Romanovo chování vyhrcoje a zhoršují se sociální podmínky doma. Chlapec sice chodí do školy, ale často je velmi ospalý. Je oblečen, ale neupraven, přestává nosit pomůcky na vyučování. Vše si pak půjčuje ve škole od dětí. Jejich věci buď rozbije anebo ztratí. Vzhledem k tomu, že byl na Slovensku přistižen při krádežích, dostává se otázka ztráty věci do jiného světla. Sociální pracovníci zjišťují prudké zhoršení rodinných poměrů. U matky se prohlubuje alkoholismus, odchází od ní druh a začíná střídat partnery. Roman se ničím z toho ve škole netají a snaží si tak pěstovat obdiv, což se mu naštěstí nedaří.

Individuální péče a práce před vánocemi

V této době přicházím do školy, abych s Romanem individuálně pracovala. To znamená povídala si s ním, opakovala látku, ale zejména rozvíjela jeho slovní zásobu, která je na velmi nízké úrovni, za což se mu ostatní děti smějí. Při první hodině se s Romanem spíše otkáváme. Roman velmi pečlivě sleduje mé reakce. Při tom všem stačí velmi mnoho věcí, jako je vrtět se neustále na židli, důkladně pokreslit nový sešit a částečně i slabikář, který mu však věs seberu. Dále zmuchlat ubrus, rozbít propisku a dát mi zíváním najevo, že ho ani trochu nezajímám. Ze začátku jsem z toho sice trochu nervózní, ale brzy mě Roman začne brát vážně. V této hodině, ale i v hodinách příštích zjišťuji, že Roman nefiká pravdu. Nemyslím, že by vždy lhal záměrně. Spíše chce být zajímavý a středem pozornosti, aby si vykompenzoval své nedo-

statky. Dovídám se tedy například, že má bratra, i když žádného nemá. Krom toho má také velmi bujnou fantazii. Půjčuji mu pastelky a chci, aby namaloval strom. Při malování často střídá barvy. Když se Romana při kreslení na něco ptám, není schopen odpovědět. Vždy musí přestat kreslit, aby se mohl na odpověď soustředit. Potom si přeji, aby namaloval postavu. Zde si prvně uvědomuji jeho neznalost pojmů. Říkám tedy, ať nakreslí nějakého člověka. Tady se Roman zeptá, zda může nakreslit sebe, a když přikývnu, usměje se, vezme hnědou pastelku a nakreslí tvar velmi vzdáleně připomínající postavu. Potom začne kreslit velké hnědé koule o kterých mi řekne, že jsou sníh. V konci hodiny ještě zazpívá rómskou písničku a se zvoněním opustí místnost, kde pracujeme. Jeho výtvarný projev je na nízké úrovni, ale zato velmi krásně zpívá. Má příjemné, lehce chraplavé zabarvení hlasu a pěkně drží melodii. Při zpěvu hned také celý pokřál. Když se s tím svěřuji učitelce, říká, že Roman jediný dokáže udržet melodii, když zpívá celá třída.

Další hodinu není Roman vůbec nadšen, že mě vidí. Důvod je velmi jednoduchý. Probíhá totiž hodina tělocviku a chlapec by raději rádlil v tělocvičně než pracoval se mnou. Tato hodina ovšem byla vybrána záměrně, neboť Roman při tělocviku neustále schválně naráží do dětí a mohl by tak způsobit úraz. Ptám se ho, co dělal minulý týden, jestli se díval na televizi, zda byl v kině. Roman jako by otázku přeslechl, vrtí se v křesle a říká: „*Mně paní učitelka něco sebrala.*“ Očička mu jiskří. Svoluji, aby mi to něco ukázal. Vzápětí se přede mnou objevuje zálesácký nůž. V témže okamžiku vykazují Romana do uctivé vzdálenosti, chválím nůž a žádám o jeho urychlené navrácení na původní místo. Poté opakuji svou otázku o tom, co dělal minulý týden. „*Já sem byl do kino, do kino a venku sem byl tak s kolem.*“ „*S kolem? A kde všude jsi byl?*“ „*Do Stromovky ... a v Americe.*“ Že si Roman vymýšlí Ameriku, není ani tak zajímavé jako spíše vazby...do kino...; ...do Stromovky. Správně by mělo být...v kině...;...ve Stromovce. Z toho vyplývá, že Roman myslí v rómském jazyce a v něm české předložky „do, v“ splývají v jednu (andre). Chlapec tím pádem nerozlišuje mezi českými ekvivalenty této předložky a používá pouze předložku „do.“ Zde bude ovšem nastávat problém při komunikaci, neboť se nejedná v pravém slova smyslu o gramatické chyby, ale o špatný překlad jazyka. Takovýchto mluvnických odlišností má rómština více. Z dalšího Romanova vyprávění se dozvídám, že Amerika je daleko, on tam dojde sám na kole a vezme si pušku na tygry a krokodýly, protože dle Romana: „*Tygr sou zlej.*“ Dále se ptám, na co se díval v televizi. Nejprve se díval na eroticon, což není sprostý film, protože by mu ho táta zakázal. O kterého tátu jde, nevím. Nemá cenu se ptát, neboť by si vymýšlel. Náhle Roman sděluje: „*A taky sem koukal na ty banány.*“ Očekávám, co z chlapce vypadne, tak tedy: „*Voni řekli tak to vona byla ta, jako drogila. Víte?*“ Kývám, že vím. Drogila a banány mi dávají dohromady gorilu. Roman se zaujetím pokračuje. „*A tam do gly jí dal banán a tědko vona žrala a tědko vona řekla, dej mi vodu a vona se napila a vona umřela a pak přišla mama a pak jí ešte zastřelili.*“ Roman je z výkladu zjevně vyčerpan. Já ostatně taky. „*A na co jsi se ještě koukal?*“ „*Na to, na Belmondo. No, von si tam prásk na pěsti, nó!*“ Roman předvádí boj, že už chvíli nesedí, vůbec nestačím sledovat. Tuto hodinu také zjišťuji, že Roman velmi hezky čte. Neklesá sice

hlasem na konci věty, ale ze všech dětí ve třídě čte nejrychleji. Pokud chci, aby text převedl, dozvím se sice mnoho věcí, které zde nejsou, ale celkově se zdá, že čte s porozuměním, tedy ví a uvědomuje si, o čem čte.

V následující hodině pracujeme s Romanem ve třídě, která je připravena pro komunální volby. Oba víme, že se zde nesmí udělat nepořádek, což chlapec s klidnou tváří ignoruje tím, že kolem sebe drobí sušenky. Dnes je celkově velmi unavený. Hodně dlouho trvá, než se na něco začne soustředit a jeho pozornost dosahuje maximálně tři minut. I jinak bezproblémové čtení dnes dělá potíže. Každý úkol mu musím nejméně dvakrát zopakovat. Ptám se ho, co by dělal, kdyby dostal milión korun. Nechce se mu odpovídat, živá. Nakonec říká, že by nakoupil dárky a ty by dal babičce a dědečkovi na Slovensku. Dále by si koupil dům, auto a spoustu zlata. Chce být bohatý. Na to, z jakých poměrů vyšel, se mu ani nedívám. Těší mě ale, že bude jako první rozdávat dárky a že má někde vytvořeno citové pouto, i když by bylo daleko lepší, kdyby takovýto vztah byl doma s matkou. Z myšlenek mě vytrhne otázkou: „*Že nevypadám jako cikán?*“ Šklebí se na mě. Co mu mám říci? Že za to, že je po matce Róm se není třeba stydět? On chce ale slyšet o tom, jak vypadá zjevem. Dívám se na jeho střapatou neučesanou hlavu, která obsahuje všechny barvy kromě černé. Vlasy má rovné jako hřebíky a ani náznak po kudrlinec. Mrká na mě velkýma očima, které říkají: vidíš, že nejsme hnědí. Ano, jsou zelené, ale to je asi tak vše. Tvář má snědou plnou zhojených i nezhojených šrámů, které už stačil utržit, a jeho srdce by šlo za písničkou světa kraj. Neumím odpovědět, ano neumím, a tak se ptám, zda si s ním na Slovensku babička s dědou hrají. Roman úplně zapomněl na svou otázku a dává se do vyprávění. Babička ho má ráda, protože ho hladí a povídá mu. S dědou zase hraje mariáš. Ještě se tak hloupě ujišťuji, že Roman mariáš o nic nehraje, za což mi vzápětí přilétá odpověď: „*Mariáš se hraje vo peníze, seš blbá, né?!*“ Vyjasňujeme si, kdo koho jak bude oslovovat a Roman najednou úplně odpadá a začíná podřimovat. Zkouším se tedy ptát, co dělal včera večer, zda se díval na televizi, co měl dobrého k večeři. Roman odpovídá vyhybavě. Ani se nedívám. Přesně takto se ho ptají na různých odborech péče a on, přestože ho matka trestá víc než musí a klidu si doma neužije, svou matku chrání. Ptám se tedy jinak. Povídám, co všechno jsem dělala večer já a že jsem po večeři pila kávu a čaj. Roman se chytá. Zapojuje se do hovoru a já se dozvídám, že on včera večer pil rum s colou, pak že měli doma ještě americkou vodku a také slivovici, ale ta že mu nechutná. Tím by se tedy vysvětlovalo to, jak vypadá. Jsem si vědoma, že Roman může přehánět, ale ze stručné znalosti jeho domova to může být zcela dobře možné. Protože Roman špatně píše, chci zjistit, kterou ruku má dominantní, tedy kterou ruku používá více pomocí jednoduchých úkolů. Na vyšetření laterality si připravuji korálky, kolfčky a než se stačím narovnat, jsou korálky všude možně, jen ne na lavici. Do toho zvoní a Roman utíká domů, jelikož by se na něho máma zlobila, kdyby nepřišel domů včas. Odpoledne uklízím učebnu.

Při dalším setkání se mi Roman svěřuje, že vše zapálí a uteče za babičkou na Slovensko. Poměry doma se neustále zhoršují, protože Roman říkal paní učitelce, že po něm matka hodila talíř. Zase však přišel v novém tričku, které mu prý koupila. Celou hodinu mi pak v různých intervalech sděluje,

že se moc těší k babičce na vánoce. Ihned v začátku hodiny mi říká, že mu auto zajelo pejska. Má na krajíčku. Je mi ho líto, ovšem zaražená poslouchám detailní líčení pejskovy smrti. Žádám ho, aby mi namaloval babiččín dům. Docela ochotně kreslí malý domek, babičku a ohýnek. Z ohně vyšlehují vysoké černé plameny. Vysvětluji mu, že oheň je červený nebo žlutý, ale ne černý. Roman si potichu pobrukuje: „*Červený, černý, červený, černý, červený, černý směr!*“ Při posledním slově se domeček ocitá v ohni. Poté se učíme básničku a pohádku, kterou budou děti předvádět na vánoční besídce. Básnička Prase Romana velmi zaujala, ale nedokáže se jí naučit. Po hodinovém opakování textu:

*Já se mám, já se mám,
vám se, nic nedělám.*

*Jednou na to doplatíš,
že jen spíš a jenom jíš.*

Roman chce recitovat sám. Dozvídám se tedy:

*Já se mám, já se mám,
vám se po zemi.*

Samovolně mu vyskakuje to, co by dělal nejraději. Zvoní a úplně vyčerpaný Roman velmi rychle mobilizuje své síly. Zanedlouho slyším křik z vedlejší třídy.

Za týden mám s Romanem matematickou hodinu. Od ostatních dětí vím, jak rychle se asi pracuje, a proto se mi zdá, že zadaných úloh je mnoho. Roman mě však překvapuje. Matematika mu jde dobře, tedy pokud chce. Někdy se zasekne a nemohu z něho vyrazit kloudnou odpověď. Zkoušíme si při počítání příkladů pomáhat prsty, ale nic to není platné. Nakonec zkouším formu prodavač, kupující. Roman nechce být v žádném případě okraden, a tak počítá i úsudkové příklady, které dosud nebyly probírány. Ve chvílkách, kdy odpočívá, se dozvídám, že: „*Máma byla na výboř. Pěče o dítě.*“ Když se ptám, co jí tam říkali, jenom pokrčí rameny a odpoví: „*Nevim, vona říkala, že deš a brečela.*“ Strach z toho, že by mohl být Roman poslán do výchovného ústavu snad zase na chvíli způsobí, že se matka začne o chlapce trochu víc zajímat. Dále Roman říká, že se nemohou dívat na televizi, protože mají odpojenou elektřinu. Příklady dopočítáme všechny. Znovu provedu, dnes už úspěšně, vyšetření laterality. Tentokrát Roman nic nerozhazuje, pouze nechápe, proč má například přendávat korálky z jedné misky do druhé. Když mu vysvětluji, že mě zajímá, jakou ruku má šikovnější, jen se směje, ale nevěří mi. Nakonec odněkud sežene nit a korálky začne navlékat. Teprve potom je spokojen. V následující hodině pracovního vyučování pak s dětmi vyfukují papírové čerty. Roman, pokud se mu neustále věnují, hezky pracuje. Je rád, když se mu daří, nebo když je pochválen. Pouze jednou mi sdělí, že ho nemá ráda, protože pomáhám jiným, dále že půjde domů, že vyskočí z okna a že mi sestaví červeného čerta s černým jazykem.

Do vánočních svátků se pak ve škole ukáže jen párkrát. Důvod je zcela prostý. Už jednou se mi nelíbilo, s jakým zájmem líčil smrt svého pejska. Tedy podle svědectví, které bylo podáno, Roman svého psa nejprve zabil tím, že jej roztácel ve vzduchu za nožičku a teprve pak ho vhodil do jízdny dráhy, aby zahladil stopy svého činu. Toto zjevně patologické chování odsoudili všichni žáci i učitelé. Byla jsem pevně rozhodnuta říci Romanovi své po vánocích.

Povánoční sliby - chyby

Vše bylo ale nakonec, jako už to s Romanem bývá, jinak. Chlapec přijel až čtrnáct dní po začátku školy od babičky ze Slovenska. Stala se s ním ovšem hotová proměna. Nebyl sice učesaný, ani příliš vymydlený, ale byl velmi tichý. Na sebe-menší žádost o provedení úkolu reagoval citlivě a někdy i pláčem. Neustále opakoval, že se mu stýská po babičce, která ho má ráda, protože ho hladí. Dále vypočítával všechny příbuzné, kteří ho doprovázeli na cestě zpět a jedním dechem je zatracoval. Při pololetním vysvědčení plakal učitelce na rameni. Znamky z předmětů neměl špatné, dokonce bych rekla velmi pěkné proti ostatním dětem, ale jako jediný z celé školy dostal trojku z chování. Víím, že to jinak nešlo. Roman je opravdu nejhorší na škole. Učit s ním ve třídě se nedá. Pokud se uvolí sedět v lavici a neobeházet spolužáky, kterým ničí práci, tak alespoň hlasitě vyrušuje. Protože by se s takovým chlapcem ve třídě děti nemohly nic naučit, půjčují si Romana všechny třídy ve škole vždy na jednu hodinu denně. Roman byl tedy velmi rozrušen ze své známky z chování a hrozně moc si přál se zlepšit. To je vlastně poprvé, kdy chce něčeho dosáhnout v budoucnosti. Učitelka mu navrhuje, že dostane nový notýsek, který bude jako jeho kamarád, a kde se bude zapisovat každou hodinu, jak se Roman chová. Chlapec opravdu seká prvních čtrnáct dní dobrotu.

Když v pátek přicházím, vítá mě objetím a pláče. Říká mi, jak se mu stýská po babičce a že jí napíšeme dopis. Víím o tom od paní učitelky, která se rozhodla podporovat záměrně pouto k babičce a tím udržet Romana, aby nezlobil. Píšeme tedy dopis, jehož připravený obsah musíme zkrátit na polovinu, neboť Roman není schopen se soustředit. I tak píšeme osm vět celou hodinu. Protože je to hodina poslední, navrhuji Romanovi, že bychom mohli dát dopis spolu na poštu. Je nadšen, po smutku ani památky. Celou cestu mi vypráví, jak tady nebude, že uteče na Slovensko za babičkou a za dědou. Vysvětluji mu, že tím by si cestu na Slovensko pouze uzavřel. Říkám, že nejdůležitější je, aby chodil do školy, snažil si zlepšit svou známku z chování a o prázdninách se pak může pochlubit babičce. Vypadá, že mě vnímá, ale nejsem si tak jistá. Na zpáteční cestě domů mě překvapí otázkou: „*Co mně zbejvá? Musím vydržet, že jo?*“ Jsem schopna pouze přikývnout.

Romanovo chování se však opět zhoršuje. Při mé další návštěvě píše zadaný úkol schválně špatně. Celý ho přeškrávám a říkám, že ho musí přepsat. Samozřejmě odmítá. Stejně už ho prý nestačí napsat, neboť bude zvonit. Říkám, že je mi to líto, ale že zde s ním budu třeba až do večera, tedy dokud úkol nenapíše. Nevím, co způsobilo obrát v Romanově chování. Zda strach, že bude tak nehorázně dlouho ve škole, nebo že se matka bude „zlobit“, že nepřišel domů. Zkrátka úkol je napsán za chvíli a bez chyby. Takto se ovšem nedá pokračovat. Roman už pracuje výhradně pouze pod pohrůžkou nebo za pochvalu. Ty se však musí udělovat za sebelepší výkon, jinak chlapec odmítá pracovat. Škola navrhuje matce, aby Roman začal chodit na obědy a do škol-

ní družiny, kde by se na chlapce mohlo déle výchovně působit. Po písemné výzvě se matka dostavuje v dopoledních hodinách do školy v silně podnapilém stavu. S návrhem souhlasí a také zaplatí za obědy i za družinu.

Roman mi v další hodině nadšeně vypráví, jak si ve družině hraje s hračkami a že obědy jsou moc prima. Také povídal, že se k němu vrátil jeho tatínek, který ho má moc rád, protože ho hladí. Dále se však dovídám, že kvůli tomu, aby chlapce pohladil, ho musel nejprve vzbudit a to asi ve dvě hodiny v noci, když právě přišla maminka, která si dle Romanových slov chodí přivydělávat.

Roman začíná chodit pozdě do školy. Je unavený, bolí ho hlava a záda. Nakonec z něj vyleze, že chodí s mámou do hospody a do herny. Je vůči všemu apatický. Nic ho nezajímá, ale také ani nerozhází. Po oslavě svých narozenin, přišel do školy s vymknutým kotníkem. Matka mu ho nemohla ošetřit, protože byla dle slov chlapce ožralá. Vzadu ve třídě prospal na židličce celé dopoledne.

CO BUDE ZÍTRA?

Roman je vyloučen z družiny, protože bije děti a odmítá poslouchat. Do školy přináší pětset korun a chlubí se, že je sám vydělal. Na základě chlapcova vyprávění, je sepsáno a podáno podezření na sexuální zneužívání dítěte. Brzy poté přichází Roman do školy s rozbitým obličejem, což mu způsobila v noci podnapilá matka kovovou tyčí. Sestra Romanovy matky zajišťuje odvoz chlapce na Slovensko. Česká škola se kontaktuje se školou v místě nového Romanova bydliště na Slovensku u babičky. Výsledek? Slovenská škola zatím nepodala zprávu o chlapcově nástupu docházky. Romanova matka se odhlašuje z bytu a odjíždí za synem. Roman má ovšem české státní občanství a tak je jen otázkou času, kdy se bude muset vrátit. Ale kam?

ZÁVĚR

Zvláštní škola se tedy snaží, aby v rámci svých možností a spolu s dítětem a rodiči napravila nebo zlepšila nedostatky, které dítě má. U Romana probíhalo odstraňování a korigování vad ve dvou základních rovinách. V jedné se kladl důraz na didaktiku, tedy způsob, jak dítě co nejefektivněji učit, a v druhé, kde se působilo v rovině etické a morální. Že učitelé ani vychovatelé nebyli ve svém snažení z větší části úspěšní, má zejména na svědomí ten fakt, že se o rozvoj chlapce od jeho narození nikdo z rodiny řádně nestaral a nezajímal, a že se na žádném místě ve svém dosavadním životě nezdržel déle, aby se s ním mohlo soustavně a efektivně pracovat. V důsledku toho se Romanův intelekt snížil do pásma lehkého mentálního postižení, které se bude již jen těžko napravovat, neboť Roman je u babičky, do školy nechodí a o svém budoucím vzdělání ani neuvažuje.

Přesto je třeba vždy podat pomocnou ruku, neboť Roman je také člověk, vlastně víc, je dítě.